

PREMENY

BRATISLAVY

2. diel

PREMENY BRATISLAVY (2)

Anton Šmotlák, st. / Ľubomír Deák

Premeny Bratislavy (2)

1. vydanie, 2024

Historické fotografie: Anton Šmotlák, st.

Súčasná fotografie: Ľubomír Deák

Text: Ján Lacika

Editor: Daniel Kollár

Jazyková úprava: Rút Facunová

Dizajn a typografia: Marianna Lázníčková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akémkoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovolené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4 B, 841 04 Bratislava,

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 395. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-175-3

Pod'akovanie

Za pomoc a podporu pri vzniku knihy chcem poďakovať manželke Ivke Deákovej, Antonovi Šmotlákovi ml., Viktorovi Ozábalovi, Mariovi Vargovi, Jankovi Lacikovi, Ivanovi Václavíkovi, Jurajovi Šedivému a portálu PamMap.

Eubomír Deák

Slovo autora

Už viac ako sedem rokov sa na mojej webovej stránke Bratislava a jej Premeny snažím ukázať svetu, akými zmenami prechádza moje rodné mesto v priebehu desaťročí. Toto unikátne porovnávanie môžeme realizovať vďaka tomu, že som získal prístup k úžasnému fotografickému archívu významného fotografa Antona Šmotláka, ktorý na svojich záberoch zachytil veľké množstvo mestských zákutí a zaznamenal ich podobu v časoch, keď dnešní dôchodcovia boli ešte deťmi. Zábery na historických fotografiách Bratislavy som starostlivo vyhľadal a urobil čo najpresnejšiu kópiu z miest, kde pôvodne stál pán Šmotlák. Našťastie, v mnohých prípadoch sa tento zámer vydaril, a preto som nazbieral dostatočné množstvo fotografických dvojčiek, ktoré som zverejňoval na internete. V roku 2022 sa veľká časť z nich dostala aj do knižnej podoby a zaplnila knihu Premeny Bratislavy.

Po vydaní knižného titulu, ktorý mal medzi čitateľmi potešujúci úspech, bolo treba porozmýšľať nad tým, ako naložiť s dvojicami porovnateľných záberov Bratislavy, ktoré sa do neho nevošli. Po roku priprav som sa podujal zostaviť druhý diel publikácie s názvom Premeny Bratislavy 2. Obdobie šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého storočia je pre mňa zvlášť zaujímavé, pretože zachytáva vývoj rozličných častí Bratislavy, ktoré sa oproti dnešku zmenili takpovediac na nepoznanie.

Druhý diel publikácie je podobne členený ako prvý a vychádza z regionálneho kritéria vedúc čitateľa Bratislavou od Dunaja cez historické jadro, čoraz viac sa rozširujúce mestské centrum až do bratislavských predmestí. Časové rozpätie zhotovenia historických fotografií zaznamenáva významné premeny oboch brehov dunajského nábrežia, kde sa dnes sústreďuje výstavba najmodernejšej časti Bratislavy a dokumentuje radikálne zásahy do pôvodnej podoby Starého Mesta najmä v súvislosti s výstavbou Mosta SNP či modernizáciou dopravy okolo Prezidentského paláca. Časť fotografických dvojčiek ukazuje, ako postupovalo aj budovanie nových bratislavských štvrtí – obytného súboru 500 bytov a panelových sídlisk na Račianskej ulici, v Ružinove, Karlovej Vsi či Rači.

Kolektív tvorcov druhého dielu knižnej publikácie zostal nemenný. Moje fotografické dvojčky k historickým záberom pána Šmotláka v ňom opäť otextoval skúsený geograf a Bratislavčan s dobrou pamäťou siahajúcou za hranice polstoročia – Ján Lacika. Pri výbere fotografií a ich zoradení som si dal záležať, aby sa v porovnaní s prvým dielom publikácie neopakovali. Ak sa aj objavil rovnaký subjekt, tak bol zachytený v inom čase alebo inom uhle pohľadu. Takto sme dospeli k jeho lepšiemu a komplexnejšiemu poznaniu. Mladších čitateľov bezpochyby zaujmú historické zábery zákutí mesta, ktoré dnes vyzerajú celkom inak, a skôr narodení si určite nostalgicky zaspomínajú na momentky z čias ich mladosti, časom nenávratne stratené. Na mnohých historických fotografiách sú zachytené už neexistujúce domy a ulice a na dvojčkách z roku 2023 vidíme, aké novostavby ich nahradili. To, či sa Bratislava uberaá správnym smerom, nech posúdi každý čitateľ sám. Hádám mu naša kniha napomôže v dobrom úsudku...

Lubomír Deák

Rázusovo nábrežie (1961)

Pri rieke

Devín (1960)

Slovenskou a zároveň bratislavskou riekou môžeme Dunaj nazývať od jeho sútoku s riekou Moravou pod hradným bralom nesúcim zrúcaniny hradu Devín. Magické miesto, ktorého slávna história sa počíta na tisícročia, sa po niekoľkých rokoch okupácie nacistickým Nemeckom v apríli 1945 vrátilo vtedajšiemu Československu a v nasledujúcom roku sa Devín stal jednou z mestských častí Bratislavy. Len niekoľko dní po skončení vojny sa v prírodnom amfiteátri na južnom svahu hradného kopca konal Vseslovanský deň na Devíne, oslavujúci nielen vierozvestcov sv. Cyrila a Metoda, ale aj J. V. Stalina. Po rozsiahlych stavebných úpravách sa kapacita hľadiska divadla pod holým nebom s jedinečnou prírodnou kulisou zväčšila do takej miery, že operné prestavenie Smetanovej Libuše mohlo 21. júna 1959 vidieť údajne až 150 000 divákov. Fotografia zachytáva opätovné stretnutie milovníkov operného umenia na Devíne o rok neskôr.

Devín (2023)

Keď hrad Devín ležal v bezprostrednej blízkosti takzvanej železnej opony, nebolo v záujme komunistickej moci na tomto mieste zhromažďovať väčší počet ľudí. Prírodný amfiteáter na južnom svahu hradného kopca sa prestal využívať a v osemdesiatych rokoch minulého storočia celkom spustol. Sprísnená ochrana štátnej hranice znemožnila prístup verejnosti na nábrežnú cestu pod amfiteátrom a ľudia sa mohli na dunajský breh opäť vrátiť až po novembri 1989. Fotografia z roku 2023 ukazuje, že očakávaná obnova devínskeho hradného amfiteátra zostala zatiaľ len na papieri. Z vyhliadky na nádvorí stredného hradu možno preto stále pozorovať iba hľadisko schované pod burinou a strechu nefunkčnej budovy pôvodne využívanej ako javisko. Vďaka farebnej fotografii vidno, ako sa pod štíhlou Panenskou vežičkou zlieva zelenkastá voda Dunaja s vodou Moravy sfarbenou dohneda.

Sihalov (1960)

Na kilometri číslo 1880 od ústia sa Dunaj stáva pohraničnou riekou medzi Rakúskom a Slovenskom. V Devíne európsky veľtok vstupuje do Devínskej brány, ktorou prekonáva prírodnú prekážku v podobe Malých Karpát. V prielome dlhom osem kilometrov sa zúžené a prehĺbené riečne koryto vetví a vytvára na slovenskej strane riečne ostrovy. Blízko Devína leží Slovanský ostrov a v dolnej časti brány pri Karlovej Vsi sa rozprestiera podstatne väčší ostrov Sihalov s rozlohou vyše 200 hektárov. Ostrov, z vonkajšej strany ohraničený Karloveským ramenom, sa už od roku 1884 využíva ako významný zdroj pitnej vody pre Bratislavčanov. Na fotografii z roku 1960 vidno ponad Karloveské rameno prvú elektrickú čerpaciu stanicu na Sihalovi, postavenú v roku 1912 v štýle secesného zámku.

Sihot' (2023)

Ostrov Sihot' aj s Karloveským ramenom bol do roku 1990 súčasťou prísne stráženého hraničného pásma. Po Nežnej revolúcii ostatný drôt oplatenia lemujúceho Devínsku cestu zmizol, ale samotný ostrov zostal verejnosti neprístupný z dôvodov ochrany hodnotného ekosystému dunajského luhu a dôležitého vodného zdroja pre približne 200-tisíc obyvateľov západných štvrtí Bratislavy a južného Záhoria. Na fotografii vidno súčasný stav zrenovovanej čerpacej stanice v roku 2023, ktorú Bratislavská vodárenská spoločnosť využíva ako jednu z expozícií Vodárenského múzea. Možno ju navštíviť v rámci príležitostných prehliadok zahrnujúcich aj prvú studňu na Sihoti a unikátny podzemný tunel pod Karloveským ramenom.

Dvořákovo nábrežie (1967)

Bratislavský Park kultúry a oddychu (PKO), ľudovo nazývaný „Pekáč“, postavili na dunajskom nábreží v rokoch 1943 až 1954 so zámerom vybudovania výstavných pavilónov pre Dunajské veľtrhy. Hlavný vchod do areálu bol z vtedajšej Karloveskej cesty (dnešného Nábrežia armádneho generála Ludvíka Svobodu). Viac ako výstavám však PKO slúžilo kultúrnym a spoločenským podujatiam. Na fotografii z júna 1967 vidno východný vstup do PKO, ktorým prichádzali návštevníci 2. ročníka medzinárodného festivalu tanečnej piesne Bratislavská lýra po nábrežnej promenáde v smere od centra mesta. Nad zeleňou nábrežného parku vyčnieva trojica čerstvo postavených panelových činžiakov blízko ústia vtedy ešte cestného tunela pod Bratislavským hradom.

Dvořákovo nábrežie (2023)

Nábřežná promenáda vedúca popri ľavom brehu Dunaja z mesta smerom na západ prešla na začiatku nového milénia radikálnou premenou. V prvej etape drastickej metamorfózy v roku 2000 zmizla z Dvořákovho nábrežia oplechovaná budova Útvaru hlavného architekta, postavená na mieste východnej vstupnej brány do areálu PKO – iba dva roky po zhotovení snímky vľavo. Nahradil ju multifunkčný komplex budov RIVER PARK, ktorého časť zachytáva fotografia z roku 2023. Za obeť mu padla východná časť areálu PKO. Zvyšok populárneho bratislavského „Pekáča“ bol napriek nevôli verejnosti asanovaný v roku 2015.

Dvořákovo nábrežie (1968)

Spolu s vybudovaním bratislavského Parku kultúry a oddychu na ľavom brehu Dunaja sa nábrežná promenáda predĺžila takmer až po Študentský domov Lanfranconi. Dostala názov Dvořákovo nábrežie po svetoznámom českom hudobnom skladateľovi Antonínovi Dvořákovi. Na fotografii z leta 1968 samotnú Bratislavčanmi vyhľadávanú promenádu nevidno, pretože zachytáva iba múrik, od ktorého sa zvažuje vodohospodársky upravený breh dunajského koryta s prístavnými mólami a tradičnými rybárskymi sieťami. Na hladine riečneho koryta vidno jednu z takzvaných okridlených lodí. Na československom úseku Dunaja od roku 1964 premávali vo vtedajšom Sovietskom zväze vyrábané osobné rýchlolode na podvodných krídlach typu RAKETA.

Dvořákovo nábrežie (2023)

Na zábere Dvořákovho nábrežia z roku 2023 by sme legendárne Rakety a ich nasledovníkov s názvami Voschod a Meteor márne hľadali. Stali sa nenávratnou súčasťou histórie plavby po slovenskom úseku Dunaja. Nahradili ich katamarany Twin City Liner využívané od roku 2006 na cestovanie po vode medzi Bratislavou a Viedňou. Z nábrežia zmizli aj siete rybárov, len takmer na rovnakom mieste zostal jeden z prístavných pontónov. Do pravej strany záberu prečnieva priečne krídlo časti River House komplexu budov River Park siahajúce nadzemnými podlažiami až nad okraj dunajského riečného koryta.

Rákusovo nábrežie (1963)

V Bratislave musela nastať poriadne mrazivá a dlhá zima, aby po hladine rieky Dunaj začali plávať kusy ľadu. Dnes si už nevieme nijako predstaviť, že počas pamätnej zimy v rokoch 1962 a 1963 koryto rieky zamrzlo na neuveriteľne dlhých 80 dní. Fotografia z 9. februára 1963 ukazuje, ako na Rákusovom nábreží riečne koryto úplne pokryla ľadová triesť. Podobná situácia so zamrznutým ľadom nastala aj sedem rokov predtým. Koncom februára 1956 v dôsledku hrubej vrstvy nahromadených ľadových krýh v riečnom koryte stúpila hladina vody až do výšky 912 centimetrov. Okrem toho, že mestu hrozila takzvaná zimná povodeň, vznikli obavy, že ľadochod strhne piliere Starého mosta. Preto sa začalo s uvoľňovaním upchanej ľadovej bariéry hrubej takmer dva metre drastickým spôsobom – pomocou leteckého bombardovania.